

ОПТИМІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ: ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

OPTIMIZATION OF PUBLIC PROCUREMENT: INFORMATION AND LEGAL ASPECT

Цибульник Н.Ю.,
здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Стаття присвячена дослідженню стану законодавства у сфері публічних закупівель, проаналізована оптимізація процесів, спрямованих на модернізацію та поліпшення наявних механізмів у зазначеній сфері, запропоновані відповідні практичні рекомендації щодо вдосконалення адміністративно-правового регулювання й інформаційно-правового забезпечення здійснення публічних закупівель. Застосування інформаційних і комунікаційних технологій у сфері публічних закупівель товарів (робіт, послуг) дозволяє підняти рівень ефективності використання бюджетних коштів і результативності заходів у галузі державного управління, а саме, впровадження систем електронних закупівель для державних потреб забезпечує вдосконалення процедури закупівель завдяки автоматизації всіх етапів і стадій процесів планування, формування та здійснення закупівель, а також функцій аналізу й контролю їх реалізації.

Ключові слова: публічні закупівлі, оптимізація, інформаційно-правове забезпечення, автоматизовані інформаційні системи електронних закупівель, електронні майданчики, інформаційно-телекомунікаційна система ProZorro.

Статья посвящена исследованию состояния законодательства в сфере публичных закупок, проанализирована оптимизация процессов, направленных на модернизацию и улучшение существующих механизмов в этой сфере, предложены соответствующие практические рекомендации по совершенствованию административно-правового регулирования и информационно-правового обеспечения осуществления публичных закупок. Применение информационных и коммуникационных технологий в сфере публичных закупок товаров (работ, услуг) позволяет повысить низкий уровень эффективности использования бюджетных средств и результативности мероприятий в области государственного управления, а именно, внедрение систем электронных закупок для государственных нужд обеспечивает совершенствование процедуры закупок благодаря автоматизации всех этапов и стадий процессов планирования, формирования и осуществления закупок, а также функций анализа и контроля их реализации.

Ключевые слова: публичные закупки, оптимизация, информационно-правовое обеспечение, автоматизированные информационные системы электронных закупок, электронные площадки, информационно-телекоммуникационная система ProZorro.

The article is devoted to the study of the state of legislation in the field of public procurement, optimization of processes aimed at modernization and improvement of existing mechanisms in this area are analyzed, relevant practical recommendations for improving the administrative and legal regulation and information and legal support for the implementation of public procurement are suggested.

The purpose of the study is on the basis of the analysis of theoretical principles, legislative acts to highlight the main problems of the administrative and legal regulation and information and legal support for the implementation of public procurement in Ukraine.

The use of information and communication technologies in the field of public procurement of goods (works, services) allows to eliminate the low level of efficiency of using budget funds and the effectiveness of public administration activities, namely the introduction of e-procurement systems for state needs, improves the procurement procedure through the automation of all stages and the stages of planning processes, the formation and implementation of procurement, as well as the functions of analysis and control of their implementation.

In Ukraine, the full transition to the electronic format of public procurement was approved by the Law of Ukraine dated 25.12.2015 № 922–VIII “On Public Procurement”. According to Cl. 6 of Art. 1 of the Law of Ukraine “On Public Procurement”, the electronic procurement system is an information and telecommunication system that provides procurement procedures, creation, deployment, disclosure and exchange of information and documents in electronic form, which includes the web portal of the Authorized Agency, authorized electronic platforms, which provide an automatic exchange of information and documents.

It is advisable to apply the filter effect by category, which will facilitate the optimization process in the field of public procurement, the speed and availability of their implementation. Simplifying procedures, the threshold of entry of suppliers to the state procurement market is reduced, efficiency (effectiveness) of expenditures of budgets of all levels is increased, financial management is improved, and uncontrolled growth of expenses and reduction of budget expenses are warned.

Key words: public procurement, optimization, informational and legal support, automated information systems of electronic purchases, electronic platforms, information and telecommunication system ProZorro.

Зміни процедур державних закупівель відповідно до нового Закону України «Про публічні закупівлі», несуть низку новацій як правового, соціального, так і економічного характеру. Так, 24 лютого 2016 р., відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 175-р, було схвалено Стратегію реформування системи публічних закупівель в Україні, згідно з якою одним із напрямів реформи публічних закупівель є забезпечення прогнозованості та стабільності нормативно-правової бази на основі гармонізації національного законодавства із правилами Європейського Союзу (далі – ЄС), адаптації ключових концепцій, понять і узгодження процедур закупівлі з міжнародними стандартами. Іншим важливим напрямом у вдосконаленні закупівель за державні кошти є реформування інституційної структури, завдяки якій передбачено оптимізацію функцій уповноваженого органу, зокрема, розвиток комплексного економічного аналізу, моніторингу ефективності системи публічних закупівель з огляду на якість і вартість системи забезпечення суспільних потреб, оптимізацію функцій контролю у сфері публічних закупівель, усунення дублювання й обмеження повноважень зі здійснення контролю в зазначеній сфері, підтримку неупе-

редженості та незалежності органу оскарження, забезпечення необхідних матеріально-технічних ресурсів і кадрів для ефективного функціонування механізму захисту прав у сфері публічних закупівель, розвиток і створення системи централізованої закупівлі з метою економії ресурсів, стимулювання сучасних методик закупівлі, зокрема, широкого застосування рамкових угод, систем динамічної закупівлі, електронних аукціонів, електронних каталогів і професіоналізації функцій публічних закупівель [1].

Реформування системи публічних закупівель в Україні – це цілісний процес, що містить програму дій для вирішення системних проблем із метою унеможливлення їх виникнення в майбутньому, це цілеспрямована діяльність усіх задіяних органів щодо рішучого перетворення недієвої системи, результатом якої мають стати якісні зміни в системі здійснення публічних закупівель для досягнення максимальної їхньої ефективності.

Однак, термін «реформування» («реформа») часто ототожнюють із терміном «оптимізація». Як наслідок, ці терміни вживаються взагалі в деяких сферах, зокрема й у сфері публічних закупівель, як синоніми. Це, на наш погляд, неправильно.

Реформа (від франц. *reforme*, від лат. *reformo* – перетворюю, поліпшую) – це перетворення, зміна, нововведення, яке не знищує основ наявної структури [2]. Оптимізація (від латинського *optimum* – найкращий) – процес надання чому-небудь найкращого стану [3, с. 318], процес прийняття оптимальних рішень, процес пошуку екстремуму (глобального максимуму або мінімуму) певної функції або вибору найкращого (оптимального) варіанта з безлічі можливих [4, с. 265]. Отже, поняття «реформування» й «оптимізація» співвідносяться як ціле і частина [5].

Оптимізація публічних закупівель являє собою сукупність процесів, спрямованих на модернізацію та поліпшення наявних механізмів досягнення бажаного результату в цій сфері, і є невід'ємною частиною реформування системи публічних закупівель. Для досягнення максимальної ефективності закупівель державним установам треба узагальнювати і систематизувати інформацію про витрати на закупівлі, стимулювати прагнення до змін, оптимізувати процедури закупівель і вдосконалювати відповідну організаційну модель. До того ж ефект оптимізації публічних закупівель не буде обмежуватися тільки економією коштів. Оптимізація здатна забезпечити державним установам багато нематеріальних переваг, серед яких і прозорість. Необхідність забезпечення інформатизації та поінформованості населення і ринку про оголошені та завершені закупівлі, оприлюднення всіх необхідних умов і вимог до потенційних учасників та виконавців договорів, своєчасної та повної звітності щодо проведених процедур і виконання укладених договорів є ключовою проблемою у сфері публічних закупівель. Прозорість сфери публічних закупівель також передбачає наявність відкритого доступу до нормативної бази, рекомендацій, загальних роз'яснень, методик і стандартів, відповідних рішень щодо процедур закупівлі. Чіткі передбачувані правила, прості умови участі в процедурах, стандартні документи, чіткий розподіл відповідальності між інституціями, фахівцями та контролюючими органами обмежують можливості посадових осіб приймати необгрунтовані чи неправомірні рішення щодо закупівлі та значно знижують рівень корупції. Відповідно до ст. 34 Конституції України, кожному гарантується право на свободу думки та слова, на вільне вираження власних поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [6]. Необхідно зазначити, що базовим вітчизняним законодавчим актом, що регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, є Закон України «Про інформацію» від 13 січня 2011 р. № 2938–VI. Зокрема, згідно зі ст. 14 Закону, правовий режим інформації про товар (роботу, послугу) визначається законами України про захист прав споживачів, про рекламу, іншими законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Згідно зі ст. 6 Закону України «Про захист прав споживачів» від 12 травня 1991 р. № 1023–XII, продавець (виробник, виконавець) зобов'язаний передати споживачеві продукцію належної якості, а також надати інформацію про цю продукцію.

Це стосується й інформаційного забезпечення щодо якісного та кількісного становища у сфері публічних закупівель України, адже володіючи точною інформацією про те, де і в якому обсязі витрачаються кошти, а також використовуючи прості стандартизовані процедури управління бюджетними видатками, керівники можуть приймати більш раціональні рішення і ефективніше розробляти плани на майбутнє. Крім того, оптимізація закупівель дозволяє підвищити рівень відповідності нормативно-правовим вимогам, які, зокрема, передбачають, що всі закупівлі установа повинна здійснювати в межах встановленого законом механізму. Нарешті, завдяки

оптимізації вдається більш ефективно запобігати корупції та шахрайству.

На думку науковця Франческо Гардена (магістр економіки державного управління та міжнародних інститутів; фахівець із закупівель в ARCA, регіональному агентстві закупівель у регіоні Ломбардія, Італія), саме електронні закупівлі можуть позитивно вплинути та сприяти ефективному результату, особливо враховуючи показники дематеріалізації, конкурентоспроможності та прозорості. Запровадження електронних закупівель у державному секторі – це далеко не просто технологічне питання; це масштабні зусилля з боку всіх учасників процесу для створення більш ефективної культури закупівель [7]. Саме електронні закупівлі сприяють оптимізації державних витрат завдяки підвищенню організаційних показників; посилюють підзвітність зацікавлених сторін як уповноваженим органам, так і державним постачальникам послуг.

Застосування інформаційних і комунікаційних технологій у сфері публічних закупівель товарів (робіт, послуг) дозволяє підняти низький рівень ефективності використання бюджетних коштів і результативності заходів у галузі державного управління. Впровадження автоматизованих інформаційних систем електронних закупівель для державних потреб забезпечує вдосконалення процедури закупівель завдяки автоматизації всіх етапів і стадій процесів планування, формування та здійснення закупівель, а також функцій аналізу й контролю їх реалізації. Прозорість механізму закупівель на всіх стадіях і рівнях сприяє скороченню бюджетних витрат під час закупівель продукції для державних потреб і підвищенню економічної ефективності праці виконавчих органів державної влади на всіх рівнях.

Протягом останніх років державні закупівлі значною мірою запроваджувалися шляхом електронних закупівель. По всьому світу впроваджено специфічні набори технологій і організаційних рішень, зокрема й надання органам державної влади повноваження керувати тендерними процедурами й аукціонами в Інтернеті. Переваги, отримані від електронних закупівель, незаперечні [8]. Прикладом поетапного розвитку електронних торгів для державних закупівель в Європі є досвід Франції. Перший етап – інформаційний: коли загальну інформацію щодо державних закупівель безкоштовно виставили на сайті Міністерства економіки фінансів і промисловості в Інтернеті. Другий етап – консультативний: специфічна документація (повідомлення про укладення договорів, інформація про ринки й умови поводження з інформацією) розміщується на сайті. Третій етап – визначення та введення в дію ринків. Попередні фази укладення договорів породжували надлишковий обсяг обміну інформацією: відправка списків потреб, зворотне відправлення пропозицій, ринкове повідомлення. Віртуалізація (переклад документації на електронні носії) таких операцій передбачає певні технічні стандарти й умови: формати електронних повідомлень, протоколи обміну, а також застосування спеціальних пристроїв для зв'язання інформаційних даних і законності електронного підпису. Для отримання бажаних результатів у галузі держзакупівель, на думку французьких експертів, необхідно забезпечити адаптацію національних ринків до системи електронної торгівлі [9].

В Україні повний перехід на електронний формат державних закупівель було затверджено Законом України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII «Про публічні закупівлі». Згідно з п. 6 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі», електронна система закупівель – це інформаційно-телекомунікаційна система, що забезпечує проведення процедур закупівель, створення, розміщення, оприлюднення й обмін інформацією та документами в електронному вигляді, до складу якої входять веб-портал уповноваженого органу, авторизовані електронні майданчики, між якими забезпечено автоматичний обмін інформацією та документами.

Електронна система закупівель охоплює (п. 1 ст. 1 даного Закону) авторизований електронний майданчик, який є частиною електронної системи закупівель і забезпечує реєстрацію осіб, автоматичне розміщення, отримання і передавання інформації та документів під час проведення процедур закупівель, користування сервісами з автоматичним обміном інформацією, доступ до якого здійснюється за допомогою мережі Інтернет. Згідно з Порядком функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 166, визначено вимоги до функціонування електронної системи закупівель, процедуру проведення авторизації електронних майданчиків, умови підключення та випадки відключення електронних майданчиків від електронної системи закупівель, вимоги до електронних майданчиків і відповідальність операторів авторизованих електронних майданчиків. Частиною електронної системи закупівель є також веб-портал уповноваженого органу з питань закупівель, який забезпечує створення, зберігання й оприлюднення всієї інформації про закупівлі, проведення електронного аукціону, автоматичний обмін інформацією і документами та користування сервісами з автоматичним обміном інформацією, доступ до якого здійснюється за допомогою мережі Інтернет. Забезпечення функціонування веб-порталу уповноваженого органу здійснюється зокрема й через надання авторизованим електронним майданчикам платного доступу до модуля електронного аукціону та бази даних. Порядок надання доступу та розмір плати встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Нагадаємо, що, відповідно до наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (далі – Мінекономрозвитку) «Про визначення веб-порталу Уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель та забезпечення його функціонування» від 18 березня 2016 р. № 473, відповідно до п. 1 і п. 6 ч. 1 ст. 8 Закону України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII «Про публічні закупівлі», веб-порталом уповноваженого органу з питань закупівель у складі електронної системи закупівель (визначеної п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону № 922) було визначено інформаційно-телекомунікаційну систему ProZorro за адресою в мережі Інтернет: www.prozorro.gov.ua. Відповідальним за забезпечення функціонування та наповнення веб-порталу було визначено ДП «Зовнішторгвидав України» (нині ДП «Прозорро»). Система була створена з нуля за 2 роки: від ідеї в березні – квітні 2014 р. і пілотного запуску продукту в лютому 2015 р. до початку офіційного переходу держзакупівель у систему ProZorro в квітні 2016. Для порівняння: європейські системи такого класу розроблялися 8–10 років [10].

З дати ухвалення Закону України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII «Про публічні закупівлі» всі надпорогові закупівлі (тобто ті, вартість яких дорівнює або є більшою за вартість, що встановлена в абз. 2 та 3 ч. 1 ст. 2 даного Закону) мають здійснюватися через електронну систему закупівель. Порядок проведення надпорогових закупівель також регламентується даним Законом.

Цікавим є те, що електронна система закупівель побудована така, що ні держава, ні адміністратор системи не можуть впливати на учасників процедури закупівлі та будь-яким чином відсіювати їх. Система ProZorro – це розташована на сервері база даних, до якої не можна підключитися напряму, а лише через один з авторизованих електронних майданчиків, які мають до неї доступ. Варто також зауважити, що всі дії, визначені Законом України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII «Про публічні закупівлі», що передбачають оприлюднення та розміщення інформації, подачу пропозицій, скарг та інше на веб-порталі уповноваженого органу, мають здійснюватися користувачами саме через авторизовані електронні майданчики [11]. Відповідно до абз. 5 п. 2 Порядку № 166, до користува-

чів належать учасники, постачальники товарів, надавачі-послуг, виконавці-робіт, замовники, органиоскарження, органи, які уповноважені здійснювати контроль у сфері закупівель, і Казначейство та його територіальні органи в межах своїх повноважень та інші заінтересовані особи. Торгівельні майданчики ProZorro розділені на чотири рівні акредитації, залежно від яких майданчик має право надавати свої послуги замовникам або постачальникам. Майданчики з I та III рівнями акредитації працюють виключно із замовниками, II та IV рівні надають право майданчикам працювати тільки з постачальниками. На жаль, у Законі України «Про публічні закупівлі» № 922–VIII не вказано жодних обмежень щодо загальної кількості майданчиків і кількості майданчиків, на яких може зареєструватися одна особа або компанія. Зареєструватися можна як на одному майданчику, так і на декількох, і навіть, якщо є таке бажання, одразу на всіх. Сьогодні в системі ProZorro зареєстровано 19 торговельних майданчиків. Навряд чи буде зручно працювати на всіх ресурсах одразу. Навіть більше, велика кількість майданчиків не дозволяє забезпечити контроль за дотриманням вимог закону. Доцільно було б саме в межах оптимізації та для зручності учасників процесу закупівель лімітувати кількість майданчиків для реєстрації бажаних учасників шляхом внесення змін у Порядок № 166 для регламентації діяльності електронних майданчиків.

Водночас позитивним аспектом є те, що законодавець передбачив також норму громадського контролю над здійсненням процесу закупівель, адже, відповідно до ст. 9 Закону України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII «Про публічні закупівлі», громадський контроль забезпечується через вільний доступ до всієї інформації щодо публічних закупівель, яка підлягає оприлюдненню відповідно до даного Закону, до аналізу та моніторингу інформації, розміщеної в електронній системі закупівель, а також шляхом інформування через електронну систему закупівель або письмово органів, уповноважених на здійснення контролю, про виявлені порушення законодавства у сфері публічних закупівель та недоліки роботи електронної системи закупівель. Замовники і учасники процедур закупівель і уповноважений орган повинні сприяти залученню громадськості до здійснення контролю у сфері закупівель відповідно до законів України «Про громадські об'єднання», «Про звернення громадян», «Про інформацію» [12].

На думку О. Мельникова, забезпечення ринку публічних послуг чинниками виробництва відбувається за допомогою публічних закупівель. Під час їх здійснення держава і публічний сектор загалом виступають як споживач, а приватні ринки виконують функції постачання. Держава бере участь у закупівлях на ринку публічних послуг в інтересах громадськості. Однак економічна діяльність держави та її уповноважених органів має ознаки, які суттєво відрізняються від приватного підприємництва, оскільки метою публічного сектора є не максимізація прибутків, а дотримання інтересів суспільства. Ринок публічних послуг також відрізняється від приватних ринків за такими ознаками, як інфраструктура, конкурентне середовище, особливості попиту та пропозиції, ціноутворення, фінансові ризики тощо. Ці ознаки свідчать також про необхідність застосування до ринку публічних послуг інших регуляторних механізмів, ніж до приватних ринків [13].

Доцільно було б на базі системи публічних закупівель ProZorro саме для державного сектора, що здійснює закупівлі, виокремити три категорії за предметом закупівлі (п. 18. ст. 1 Закону України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII «Про публічні закупівлі»): товари, роботи та послуги, і для кожної категорії розробити індивідуальну стратегію постачання з урахуванням таких чинників, як складність продуктів і рівень конкуренції на ринку постачальників. Так, уряд Німеччини зумів оптимізувати витрати на канцтовари більш ніж на 30% завдяки попередньому кваліфі-

каційному відбору постачальників у поєднанні із проведенням електронних аукціонів [14]. До того ж із 1 січня 2017 р. під час визначення предмета закупівлі товарів і послуг застосовуються положення абз. 2 і абз. 4 п. 1 р. II Порядку визначення предмета закупівлі, затвердженого наказом Мінекономрозвитку від 17 березня 2016 р. № 454 (далі – Порядок). Так, відповідно до абз. 2 п. 1 р. II Порядку, предмет закупівлі товарів і послуг визначається замовником згідно з п. п. 17 і 32 ч. 1 ст. 1 Закону № 922 та на підставі Єдиного закупівельного словника за показниками третьої – п'ятої цифр основного словника із значенням у дужках конкретної назви товару чи послуги. Згідно з абз. 4 п. 1 р. II Порядку, замовник може визначити окремі частини предмета закупівлі (лоти) за показниками четвертої – восьмої цифр Єдиного закупівельного словника, а також за обсягом, номенклатурою та місцем поставки товарів, виконання робіт або надання послуг.

Ефект фільтра за категоріями сприятиме процесу оптимізації у сфері публічних закупівель, швидкості та

доступності їх здійснення. Завдяки спрощенню процедури знижується поріг входу постачальників на ринок держзакупівель, підвищується ефективність (результативність) витрачання коштів бюджетів усіх рівнів, покращується керованість фінансовими потоками, попереджається неконтрольоване зростання витрат і скорочуються витрати бюджету.

Не можна не зазначити, що сьогодні Міністерство економічного розвитку і торгівлі України на офіційному сайті запровадило «Інформаційний ресурс», спрямований на поширення інформації щодо застосування законодавства, яке регулює сферу публічних закупівель. Водночас «Інформаційний ресурс» містить, зокрема, таку рубрику, як «Консультації з питань закупівель». У цій рубриці можна поставити запитання щодо закупівель і отримати відповідь від фахівців уповноваженого органу. Водночас у зазначеній рубриці розміщено листи інформативного характеру уповноваженого органу з актуальних питань у сфері публічних закупівель.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стратегія реформування системи публічних закупівель («дорожня карта»), схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 175-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/175-2016-%D1%80>.
2. Словник іншомовних слів О. Мельничука [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slovopedia.org.ua/42/53408/289386.html>.
3. Сучасний словник іншомовних слів / за ред. О. Семютюк. – Х. : Ранок, 2007. – 467 с.
4. Основы социального управления : [учебное пособие] / А. Гладышев, В. Иванов, В. Патрушев и др. ; под ред. В. Иванова. – М. : Высшая школа, 2001. – 271 с.
5. Кульчий І. Сутність понять «реформування» і «оптимізація» та їх застосування в системі виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/7_NND_2009/Gosupravlenie/42603.doc.htm.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Gardena Francesco. A model to measure e-procurement impacts on organizational performance / Francesco Gardena // Journal of Public Procurement. – Vol. 13. – Issue 2. – Summer 2013. – P. 215–242.
8. Aberdeen Group (2005). Best Practices in E-Procurement : Reducing Costs and Increasing Value through Online Buying. – Boston, MA : Aberdeen Group.
9. Білокрилов К. Електронізація як пріоритетний інститут реалізації державної економічної політики / К. Білокрилов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.instud.net>
10. Задворный В. Может ли госпредприятие быть успешной IT-компанией? / В. Задворный об опыте ProZorro [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://dou.ua/lenta/interviews/prozorro-company/>.
11. ProZorro – електронна система публічних закупівель, яка прийшла на зміну паперовим держтендерам [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://buhgalter.com.ua/articles/zakupivli-za-derzhkoshti/prozorro-elektronna-sistema-publichnykh-zakupivel-yaka-priyshla-na/>.
12. Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 р. № 922–VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/922-19/page?text=%E5%EB%E5%EA%F2%F0%EE%ED%ED%E0+%F1%E8%F1%F2%E5%EC%E0+%E7%E0%EA%F3%EF%B3%E2%E5%EB%FC>.
13. Мельников О. Особливості публічних закупівель як об'єкта державного регулювання економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPI-Press/26701/1/2016_Melnykov_Osoblyvosti_publichnykh_zakupivel.pdf.
14. Ангерман Дрю, Райнеке Николас, Шпиллер Петер. Закупки : человеческий фактор / Дрю Ангерман, Николас Райнеке, Петер Шпиллер [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://docplayer.ru/59449580-Zakupki-chelovecheskiy-faktor-18-dryu-angerman-nikolas-rayneke-peter-shpiller.html>.